

Gysam.

Kommunal gymnasiesamverkan i Dalarna

Rekommenderat gymnasieutbud för Gysam läsåret 25/26

Gysams primära samverkansområde

Gysam likställs med det sedan den 1 juli 2023 obligatoriska *primärt samverkansområde* enligt Skollagen 2 kap. 2a-b § och utgörs av 11 kommuner i Dalarna: Vansbro, Malung-Sälen, Rättvik, Leksand, Gagnef, Falun, Borlänge, VBU (Ludvika, Smedjebacken), Säter och Hedemora. I samverkan mellan minst 3 kommuner ska gymnasieutbudet möta inte bara elevers önskemål, utan också arbetsmarknadens behov vilket också detta är en ändring i Skollagens 15 kap. 30a-b §: Gysams samtliga medlemskommuner ansvarar för att delta i processen som leder fram till ett rekommenderat gymnasieutbud med stöd i nämnda lagrum. Ansvaret att ingå i ett samarbete åligger varje enskild huvudman, likväl som att genom det primära samverkansområdet erbjuda ett utbud av gymnasieprogram som möter Skollagens krav.

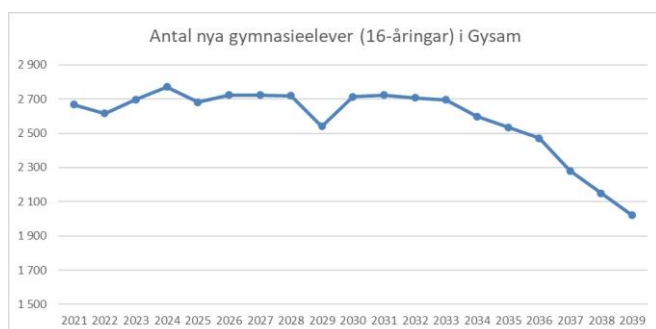
Planeringsområden och ett allsidigt utbud

Gysams primära samverkansområde täcker ett stort geografiskt område och kunskapen om elevers pendlingsmönster har lett fram till beslutet att, i möjligaste mån, planera utbudet utifrån en pendlingsradie kring varje enskild elev om max 1 timme. Utifrån den principen har en uppdelning i *planeringsområden* skapats. Varje planeringsområde har till uppgift att planera ett gymnasieutbud som tillsammans, inom hela det primära samverkansområdet, kan ses som allsidigt dvs. ge ett brett utbud av nationella program, och introduktionsprogram där ett riktmärke är minst hälften av maxutbudet (18 program); ett utbud som också möter skollagens kap. 15, §30a-b (Skolverket, 2023). För några få program kan elever behöva söka sig längre bort än vad en timmes pendling kan ta dem till, ibland även utanför Dalarna. Planeringsområdenas indelning:

- Planeringsområde Västra: Malung-Sälen och Vansbro
- Planeringsområde Siljan: Rättvik, Leksand och Gagnef
- Planeringsområde Södra: Falun, Borlänge, VBU (Ludvika, Smedjebacken), Säter och Hedemora

Utbud utifrån elevers önskemål

Elevkullarnas storlek är i princip oförändrad de närmaste åren men sjunker kraftigt längre fram, omkring år 2035. Konsekvenserna då blir frågor bortom utbud av gymnasieprogram snarare

frågor om utbud av gymnasieskolor.

Redan nu, med det elevunderlag som råder, överstiger antalet gymnasieplatser på nationella program i Dalarna behovet med omkring 1000 platser.

Konsekvensen av överdimensioneringen gör att styrningen av utbud lämnas till

eleverna; det de önskar, det erbjuds och i princip alla med behörighet (det finns förstås undantag) har historiskt sett, kommit in på sitt förstahandsval. Utbudet av nationella program möter m.a.o. med råge första halvan av formuleringen om ett utbud baserat på "elevers önskemål och arbetsmarknadens behov" (SFS 2010:800).

Utöver att antalet platser ger elever stora möjligheter att komma in, är den geografiska spridningen av gymnasieprogram över lag god. Framför allt finns flera av de högskoleförberedande utbildningarna som samhällsvetenskapsprogrammet (SA), ekonomiprogrammet (EK), naturprogrammet (NA) och teknikprogrammet (TE) på nära nog samtliga av Gysams skolor. Yrkesprogrammen däremot är mer spridda och lämnar eleven något mer begränsade val. Naturbruksprogrammet (NB), industritekniska programmet (IN), VVS- och fastighetsprogrammet (VF) och vissa inriktningar på el- och energiprogrammet (EE) och fordons- och transportprogrammet (FT) har luckor i utbudet på flera håll. Fristående aktörer och regionfinansierade utbildningar bidrar i vissa fall till ytterligare allsidighet men också till ytterligare överetablering av vissa program (tex. för SA och EK).

När det gäller

introduktionsprogrammen är bilden en annan. Dalarna sticker ut som den region i landet med minst andel av varianterna yrkesintroduktion (IMY) och programinriktat val (IMV) – båda med syftet att ge elever en yrkesutbildning och förutsättningar för arbete direkt efter genomförda

studier. Elever i Gysams

primära samverkansområde som inte når behörighet till ett nationellt program har mycket begränsade valmöjligheter och i princip inget finns knappt något (utom IMV) att söka till direkt efter avslutad grundskola. Elever tas som grund in på introduktionsprogrammet individuellt alternativ (IMA) eller introduktionsprogrammet språkintrödningsprogrammet för nyanlända (IMS) och vägarna genom programmet är långt ifrån likvärdiga inom Gysams primära samverkansområde.

Tillgången till yrkesutbildning för obehöriga är inte likvärdig

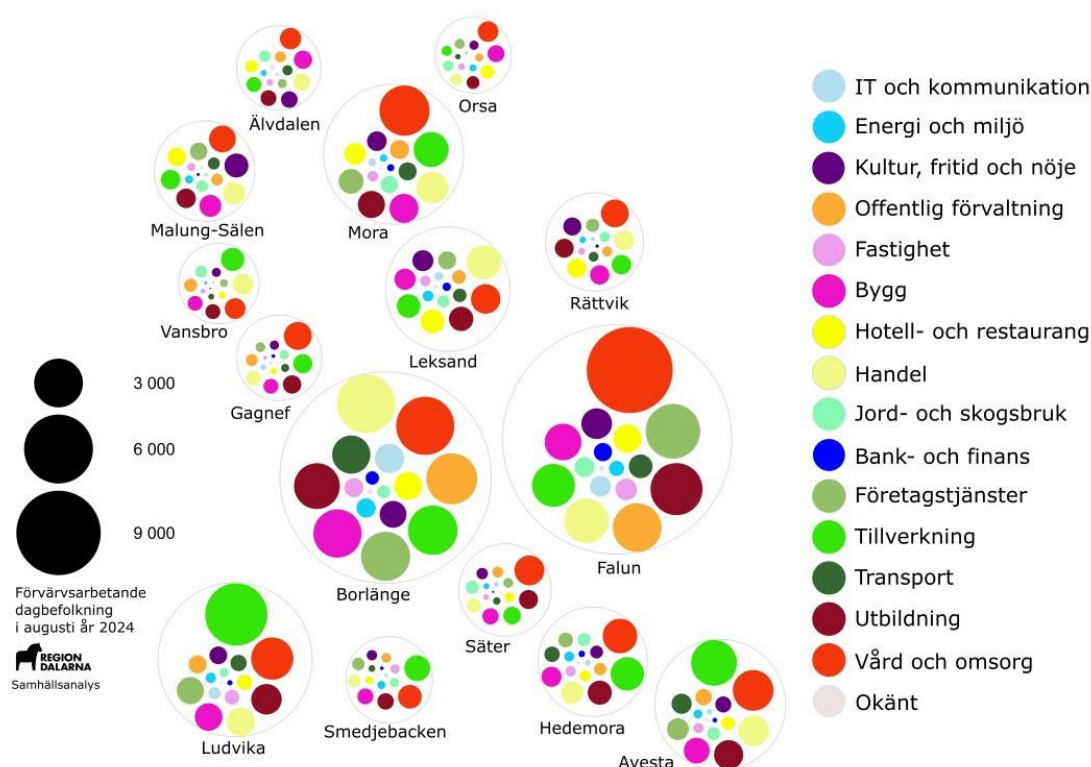
Gysam.

Utbud utifrån arbetsmarknadens behov

Lagen om planering och dimensionering av gymnasieutbud ska utöver att möta elevers önskemål också möta arbetsmarknadens behov (SFS 2010:800, 2010). Lagen medför ett utökat ansvar för gymnasienämnd/utskott bortom att möta förstahandsval dvs. Hur möter gymnasieutbudet de kompetensförsörjningsbehov vi har? Hur blir det för vårt samhälle om vi erbjuder det vi erbjuder? Hur blir det för den enskilda gymnasieeleven?

Skolverkets slutsatser, som de beskrivs i planeringsverktyget för Dalarna, stämmer i mångt och mycket överens med den bild som Gysam har. Lokala avvikelser kan förekomma, tex. när det gäller kommuner med omfattande turism. Av den anledningen och för att Gysam utgör större delarna av Dalarna vilket planeringsverktyget omfattar, kan arbetet i stort utgå från att möta de mål som beskrivs där. Generaliserat handlar det om att justera utbudet genom att i allmänhet minska antalet platser på vissa, främst högskoleförberedande program, för att i stället dimensionera upp några av yrkesprogrammen.

Arbetsmarknadens behov i Gysams medlemskommuner gestaltas här visuellt i bubbeldiagram där man som utskott/nämnd har att matcha behoven med utbildning: förenklat kan man säga att stor bubbla kräver många platser (och antagna) på utbildningar som möter branschen. Av bilden går tex. att läsa att vård och omsorg, den röda bubblan, genomgående är stor i alla kommuner. De som utbildar sig inom området kommer att få arbete där de bor vilket gör att man inte kan räkna med inpendling från andra kommuner; alltså måste varje enskild kommuns behov att mötas av att man utbildar de man själv behöver. En omvärldsbevakning av kringliggande kommuners branschstorlek ger information om hur det egna gymnasieutbudet i samverkan med övriga Gysam, behöver formas.

Gysams ambition till antagningen 2024

Gysams syfte har alltid varit att samplanera utbudet av gymnasieprogram för att kunna ge elever i området ett brett utbud. Sedan den nya lagen trädde i kraft har Gysam nytt incitament för sitt

samarbete och i våras, efter strategiska beslut, inleddes arbete efter nya rutiner. Målsättningen för tiden från beslut till antagning 2024 var kort och tillät enbart att vissa enklare justeringar gjordes. Främst fokuserades möjligheterna att justera ner antalet platser på SA (samhällsvetarprogrammet) och EK (ekonomiprogrammet) men utöver detta fattades en del andra beslut i utpekad riktning för tex. försäljning och serviceprogrammet i Falun.

Rekommenderat utbud läsåret 2025/2026

Gysams rekommendationer bygger, som nämnts, till stor del på Skolverkets bedömning men har identifierat några avvikelser och nedanstående genomgång av introduktionsprogram och nationella program ger en samlad bild av Gysams egna bedömningar och rekommendationer till medlemskommunernas respektive nämnder och utskott.

Introduktionsprogrammet yrkesintroduktion

De justeringar av utbudet som behövs är när det gäller elevers önskemål dvs. tillgången till ett allsidigt utbud inom en pendlingsradie om 1 h berör främst IM (introduktionsprogrammet) där sökbara IMY och IMV behöver erbjudas brett över hela området. IM tar årligen in mellan 500 och 600 elever; totalt antagna på nationella program utgörs av omkring 3300. Omkring 15% av all framtida arbetskraft fångas inte upp, åtminstone inte på bästa möjliga sätt.

Absolut viktigast är att Gysam kan erbjuda IMY och IMV inom de yrkesområden där bristen på arbetskraft är som störst. Varianter av IMY VO (vård och omsorg) står ut i hela området, IMY med inriktning mot yrken inom tillverkningsindustrin alltså IN (industri tekniska programmet) behövs särskilt i planeringsområde Södra och Västra. IMY kopplat till BA (bygg- och anläggning), EE (el- och energi), FT (fordon- och transport) och VF (VVS- och fastighet) behöver byggas där behoven av arbetskraft inom de branscherna är som störst (framgår av genomgången av de nationella programmen nedan). Angelägenheten är omfattande ur flera perspektiv men främst utifrån demografi, branschens behov och individers förutsättningar att försörja sig själva. Gysam bedömer att utbudet av sökbara IMY och IMV, kraftigt behöver öka för att ge alla ungdomar tillgång till ett allsidigt utbud och arbetsmarknaden den kompetens som efterfrågas.

Nationella program

7,8% av alla antagna elever i Dalarna¹ togs till läsåret 24/25 in på **BA (bygg- och anläggningsprogrammet)**. Skolverket och Gysam bedömer behovet till 8% vilket betyder att antalet antagna behöver öka något, men inte i någon omfattning som kräver att programmet byggs ut på flera orter, det handlar snarare om att värna branschens behov genom en tillfällig

---

¹ Eftersom Skolverkets bedömning är beräknad på utbudet i hela Dalarna behöver också Gysam utgå från det samma; Gysam kan inte påverka hela utbudet men *påverkas* av hur andra huvudmän fattar beslut om det de råder över. Av den anledningen är det inte möjligt att lyfta ur andra huvudmän i resonemang om ökning och minskning av gymnasieutbud.

nedgång och arbeta för höjt söktryck. Branschen i planeringsområde Södra är områdets största tillsammans med Vansbro i Västra vilket gör arbetet med ökning extra angeläget där.

Siffrorna antyder att **BF (barn- och fritidsprogrammet)** behöver minska ganska kraftigt (gå från 5,1% ner till 3%) men utvecklingen i branschen är osäker. Dels har tillgången till förskollärare försämrats i och med att Högskolan Dalarna mist sin examinationsrätt och man utifrån det kan behöva barnskötare i större utsträckning, samtidigt kan man fr.o.m. i år läsa utbildningen mot Karlstad Universitet på distans. Till detta kommer den demografiska utvecklingen med en kraftig minskning av nyfödda. Sammantaget rekommenderas inga större åtgärder; organisationen bör kvarstå men inte heller öka. Gysams rekommendation går således emot Skolverkets som tydligt rekommenderar att programmet bör minska (Skolverket, Planeringsunderlag för gymnasial utbildning. Dalarnas län., 2023).

EE (el- och energiprogrammet) behöver öka antalet elever från 5,5 till 7% av det totala antalet antagna. Programmet, men inte inriktningarna, finns i samtliga planeringsområden. Inriktningen automation saknas i två planeringsområden och finns inte väster om Borlänge. Lika så för dator- och kommunikationsteknik. SCB, Region Dalarna och nationella branschföreträdare bedömer att det finns en risk för viss brist på arbetskraft; förutom inom allmän el-kompetens, också inom automations-, dator- och kommunikationsteknisk utbildning (Skolverket, Planeringsunderlag för gymnasial utbildning. Dalarnas län., 2023). Gysam rekommenderar alltså en översyn och utbyggnation av inriktningar inom el- och energi på de orter/skolor där programmen redan finns: VBU, Borlänge, Falun, Rättvik och Malung-Sälen.

EK, (ekonomiprogrammet) växer stadigt; bara från 2023 till 2024 ökade de antagna med 3,9 procentenheter och är kraftigt överdimensionerat jämfört med behoven. Skolverket rekommenderar att 12% av antalet antagna läser EK, idag ligger fördelningen på nära 16%. Utbildningen finns överallt och de båda inriktningarna likaså. Behovet i bank- och finansbranschen är försvinnande liten i samtliga kommuner i Gysams område. Det finns också ett överskott av arbetskraft med högskoleförberedande utbildning som högsta utbildningsnivå och de som inte läser vidare efter EK har en lägre etableringsgrad jämfört med andra högskoleförberedande program (Skolverket, 2023). Ambitionen att styra genom att minska antalet platser är prioriterad.

Den geografiska spridningen av **ES (estetiska programmet)** möter väl branschens behov som är som störst i Falun där utbildningen också är förlagd. Skolverket ser ett behov att minska antalet elever som läser ES (Skolverket, 2023) men Gysam är en liten aktör på området vilket medför begränsade förutsättningar att bidra till den tänkta minskningen. Gysam rekommenderar att utbudet lämnas oförändrat.

Branschens behov inom försäljning är stort på sina håll; i Borlänge, Leksand och i Vansbro men Gysams bedömning är att behovet av utbildningsplatser på **FS (försäljning- och serviceprogrammet)** generellt i Dalarna möts mer än tillräckligt av det utbud som redan finns. Nationella branschföreträdare som Handelsrådet och Handelsanställdas förbund, anser däremot att antalet utbildningsplatser inte motsvarar branschens behov och menar att det finns en

efterfrågan på utbildade inom försäljning och service, särskilt inom lager- och terminalarbete samt företagssäljare (Skolverket, 2023). Bortsett lokala behov i nämnda orter med stora behov, behöver programmet minska. Om utbildningen kan vinklas mot ett samarbete med industrin (för att möta behovet av lager- och terminalarbete) kan VBU motivera att behålla sin ökning av antalet antagna. Falun, där behovet är begränsat, beslutade redan förra året om nollintag.

FT (fordon- och transportprogrammet) fattas helt i planeringsområde Siljan, bara inriktningen personbil finns jämt över Gysams primära samverkansområde. Inriktningen transport finns logiskt förlagd där branschen också är som störst - i Borlänge. Även VBU med växande industri som förväntas öka behovet av transport, har inriktningen. Däremot finns det ett behov av att öka andelen erbjudna platser inom inriktningarna karosseri och lackering, lastbil och mobila maskiner (Skolverket, 2023) som båda finns i Borlänge och Falun. Gysam behöver också en större spridning av inriktningar generellt (bortsett personbil), främst västerut. Utbildningen är kostsam att bygga vilket kräver ett nära samarbete med Komvux och en översyn av alternativa undervisningsformer som tex lärling.

Nationella branschföreträdare som Hotell- och restaurangfacket och Visita, bedömer att det finns en stor efterfrågan på utbildade inom hotell och turism. **HT (hotell- och turismprogrammet)** är fördelad över tre turiststarka orter: Leksand, Falun och Malung-Sälen. Antalet antagna stämmer överens med Skolverkets bedömning men behovet lokalt är större och Gysam bedömer att antalet utbildningsplatser på de nämnda orterna kan öka utifrån elevers önskemål, utan risk för överetablering.

Antalet platser på **HU (humanistiska programmet)** ligger stabilt på 1% - helt i linje med Skolverkets bedömning (2023). Programmet finns centralt placerad i Gysams primära samverkansområde vilket gör den tillgänglig genom daglig pendling för en stor andel av områdets unga.

Inför läsåret 25/26 delas **HV (hantverksprogrammet)** upp. Ett nytt program **FR (Frisör- och stylistprogrammet)** startas (förlagd i Falun) och HV Finsnickeri blir en riksrekryterande utbildning: **FN (finsnickeriutbildningen)**, lika så **FLO (floristutbildningen)**; båda finns i Leksand. Gysam ger inga rekommendationer men ser heller ingen risk för överetablering i den händelse att elevantalet ökar.

Antalet elever som går **IN (industritekniska programmet)** har minskat två år i rad. Utbildningen finns på tre orter i Gysam, jämnt fördelat över samverkansområdet och med ett brett utbud av inriktningar. Behovet är mycket stort i Västra (Vansbro) och Södra (Ludvika, Borlänge, Hedemora) där programmet också är förlagt (i Borlänge). Den största utmaningen och uppmaningen till Gysams medlemskommuner är att vidta åtgärder för att öka söktrycket. Utbildningen behöver i det närmaste fördubbla antalet elever som läser programmet.

NA (naturvetenskapliga programmet) behöver öka något för att nå Skolverkets 10%; innevarande läsår fördelades 8,9% av platserna till programmet. Utbildningen finns nära nog överallt men

platserna fylls inte. Elever med förutsättningar att nå examen från NA kräver en god grund att stå på från grundskolan. Sannolikt kan det kopplas ihop med tillgången på legitimerade grundskollärare. Om den är låg kan det vara en viktig åtgärd för att kunna behålla och öka söktrycket på NA i den egna kommunen. I både Västra planeringsområdet och i planeringsområde Siljan finns NA på samtliga skolor och inriktningarna där är dubblerade. I Södra finns programmet mer jämnt fördelat över området och inriktningarna likaså. Gysam rekommenderar en översyn av utbudet främst i planeringsområdena Västra och Siljan.

NB (naturbruksprogrammet) finns i Gysam-regi på bara en ort i norra delen av området, därför lockas elever av fristående aktörer placerade i Gysams nod. Behovet av utbildade från NB skiljer sig åt beroende av inriktning. Skolverket pekar ut lantbruk, skogsbruk och trädgård som inriktningar som behöver öka (Skolverket, 2023). Bara en av de utpekade inriktningarna (lantbruk) finns för närvarande i Gysams primära samverkansområde. Om en utökning ska ske bör främst dessa inriktningar övervägas men antalet elever som togs in till läsåret 24/25 ligger i enlighet med Skolverkets bedömning.

Behovet av utbildade från **RL (restaurang och livsmedel)** möter Skolverkets bedömning men behovet specifikt på de turistorter där utbildningen är förlagd gör att Gysam inte ser en risk för överetablering i den händelse att fler elever antas till utbildningen där. Gysams bedömning är att området också klarar en eventuell utökning av antalet orter, främst då för inriktningen kök och servering.

SA (samhällsvetarprogrammet) pekades av Skolverket ut som ett av de högskoleförberedande program som behövde dimensioneras ner eftersom utbildade på SA (och ES, EK) fortsätter till högskolestudier i lägre utsträckning jämfört med de som har läst på andra högskoleförberedande program (NA, TE, HUM), åtminstone i nära anslutning till examen. Det medför en risk för överskott på arbetskraft med högskoleförberedande utbildning som högsta utbildningsnivå och de eleverna behöver utifrån ett arbetsmarknadsperspektiv rådas att i stället läsa ett yrkesprogram (Skolverket, 2023). Målet inför antagningen 2024 var för Gysams att i möjligaste mån hålla tillbaka antalet utbildningsplatser på SA (och även EK, ES). Några kommuner lyckades men även fristående och kommuner utanför Gysam gjorde liknande justeringar (mer eller mindre medvetet) vilket resulterade i att SA (nära nog) kom ner till rekommenderad andel som är 11%. Rekommendationen är att inför nästa års antagning minska något ytterligare men framför allt att inte överstiga de nivåer som sattes till innevarande läsår. Geografiskt är programmet jämnt fördelat med en viss överdimensionering och dubbling av inriktningar i planeringsområde Västra och Siljan.

Organisation för **TE (teknikprogrammet)** ligger balanserat på rekommenderad nivå om 10%. Program och inriktningar är jämnt fördelade över Gysams primära samverkansområde. Behovet av utbildade från teknikprogrammet är stort och förväntas öka (i samtliga planeringsområden), vilket gör det viktigt dels att säkerställa utbildningens spridning över området, dels att antalet sökande bibehålls och gärna ökar något.

Arbetsmarknadens behov av elever med utbildning från **VF (VVS- och fastighetsprogrammet)** är stor; efterfrågan väntas öka med cirka 20 % till år 2035. Nästan 80 % av de som har läst programmet är etablerade tre år efter avslutad utbildning vilket är att betrakta som mycket högt. Skolverket, såväl som Gysam, slår fast att utbildningsutbudet inom VVS och fastighet är för litet i länet och behöver öka antalet platser (och sökande) men också öppnas på fler orter (Skolverket, 2023). Utbildningen saknas helt i planeringsområde Västra och Siljan.

Det överlägset största behovet i Dalarna står verksamheter kopplade till **VO (vård och omsorg)** för. Utbildningsplatserna understiger behovet som är mycket utbrett i samtliga av Gysams kommuner. Här behöver alla goda krafter samverka, samtidigt som varje kommun också behöver tillse det egna behovet eftersom inresande för arbete tex i omsorgen kommer att vara begränsad – man får arbete i den egna kommunen. Skolverket bedömer att 6% av de som går på ett gymnasieprogram ska läsa på VO, idag ligger Dalarna på 4% vilket gör att Gysam rekommenderar att åtgärder för att öka antalet antagna till utbildningen. En möjlig väg att åstadkomma det är att bygga sökbara IMY VO (yrkesintroduktion mot vård- och omsorg). Utbildningen finns jämnt fördelad över Gysams primära samverkansområde men Gysam kan inte nog påpeka vikten av att vidta krafttag för att möta branschens behov.

Elektroniskt undertecknat av:

Yvonne Persson

Joanna Stridh

Ordförande Gysam

Vice Ordförande Gysam

Referenser

SFS 2010:800. (2010). Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolverket. (den 15 03 2023). *Möte med Skolverket*.

Skolverket. (2023). *Planeringsunderlag för gymnasial utbildning. Dalarnas län*. Solna: Skolverket.

Skolverket. (2023). *Utbud och efterfrågan på gymnasial utbildning. En nationell bild*. Skolverket.